

Moeten journalisten zich ‘herbronnen’?

Bronnengebruik bij buitenlandberichtgeving in de Vlaamse nieuwsmedia in kaart gebracht

In de journalistenenquête uit 2013 signaleren de Vlaamse journalisten dat ze zich dagelijks meer bezighouden met nieuwsgaring aan het bureau en het volgen van andere media dan met eigen nieuwsgaring buiten de redactie. Er blijkt maar weinig tijd over te blijven voor het analyseren en controleren van informatie. Verder merken de journalisten op dat ze een verhoogde werkdruk ervaren. Deze werkomstandigheden hebben ook een merkbare invloed op het journalistieke bronnengebruik. Zo geeft meer dan de helft (56%) van de Vlaamse journalisten aan dagelijks gebruik te maken van persberichten bij het opstellen van hun artikels. Ze hechten daarbij veel belang aan gevestigde nieuwsbronnen zoals politici (60%) en overheden (68%). Hoewel uit de survey blijkt dat er een significante stijging is van het gebruik van sociale mediabronnen ten opzichte van 2008, blijft het dagelijkse gebruik van sociale media bij de journalistieke nieuwsgaring eerder beperkt. Bovendien blijken de brondiversiteit in de verslaggeving en de kritische ingesteldheid op nieuwsredacties voorlopig stand te houden onder de hoge werkdruk zoals die ervaren wordt door de journalisten. Naast de meer gevestigde bronnen wijzen de journalisten immers op een diversiteit aan andere bronnen in het nieuws, zoals ngo's die door 73% van de buitenlandjournalisten (zeer) belangrijk bevonden worden als informatieleverancier. Op basis van een tweede studie blijkt inderdaad dat persberichten van Artsen Zonder Grenzen en het Consortium 1212 over humanitaire hulpverlening vaker worden opgenomen in het nieuws dan persberichten van het ministerie van Buitenlandse Zaken en de Europese Commissie. In beide gevallen worden de overgenomen persberichten echter wel doorgaans aangevuld met eigen journalistieke nieuwsgaring, een bevinding die ingaat tegen het internationaal reeds diep ingeburgerde doembeeld van een 'knip- en plakjournalistiek'. Tot slot wijst het onderzoek wel op een inconsistente bronvermelding en een gebrek aan transparantie. Meer dan acht op de tien onderzochte persberichten van ngo's en overheidsinstellingen worden zonder bronvermelding overgenomen.

Technische fiche

De resultaten uit deze Nieuwsmonitor steunen op een kwantitatieve studie naar het bronnengebruik bij buitenlandberichtgeving in de Vlaamse nieuwsmedia en zijn opgedeeld in twee onderzoeksluiken. Dit laat toe het journalistieke bronnengebruik vanuit verschillende invalshoeken te onderzoeken.

Journalistenenquête	
Tijdstip van de enquête	December 2012 tot februari 2013
Totaal aantal erkende Vlaamse beroepsjournalisten	2.295
Aantal respondenten	751
Responsgraad	32.7%
Vergelijkende inhoudsanalyse: mainstream versus alternatieve nieuwsactoren	
Onderzoekperiode	2011
Nieuwsactoren	Artsen Zonder Grenzen, Consortium 1212, Ministerie van Buitenlandse Zaken en de Europese Commissie
Aantal persberichten van nieuwsactoren (input)	196 persberichten
Aantal nieuwsartikels gebaseerd op persberichten (output)	56 nieuwsartikels
Krantentitels	De Standaard, De Morgen, Het Nieuwsblad en Het Laatste Nieuws

Noot van de auteurs

Deze Nieuwsmonitor focust slechts op een deel van een uitgebreider onderzoek naar het bronnengebruik in de Vlaamse nieuwsmedia. Het volledige rapport kunt u terugvinden op de [website van het steunpunt Media](#). Het steunpunt Media is een aanspreekpunt en expertisecentrum voor alles wat met nieuws en media te maken heeft. In opdracht van de Vlaamse minister van Media Ingrid Lieten doet het steunpunt wetenschappelijk onderzoek naar nieuwsberichtgeving en mediawijsheid in Vlaanderen.

Moeten journalisten zich 'herbronnen'?

Bronnengebruik bij buitenlandberichtgeving in de Vlaamse nieuwsmedia in kaart gebracht

Sarah Van Leuven, Helena Flamey en Stijn Joye

Een sterke democratie heeft nood aan een sterke journalistiek. Zo hebben journalisten de taak om hun publiek te informeren door objectieve en onafhankelijke nieuwsverslaggeving aan te bieden. Om een zo getrouw mogelijk beeld te schetsen van wat er zich in onze samenleving afspeelt, is het cruciaal dat de standpunten van alle maatschappelijke groeperingen voldoende aan bod komen in het nieuws. In de praktijk hebben bepaalde bronnen zoals politici, overheidsorganisaties, zakenlui en allerlei experts echter een geprivilegieerde nieuwstoegang doordat ze posities met autoriteit bekleden en omdat ze over de nodige middelen beschikken om in te spelen op de hoge informatienood van journalisten. Vele andere bronnen beschikken daar niet in gelijke mate over waardoor een onevenwicht ontstaat qua nieuwstoegang en aandacht. De door journalisten ervaren hogere werkdruk dreigt dit onevenwicht nog te versterken. Actoren die media-aandacht willen, maken immers couranter gebruik van 'information subsidies': ze reiken de journalisten met andere woorden nieuwswaardige informatie aan in de vorm van kant-en-klare artikels. Doordat vooral de gevestigde bronnen over de nodige middelen beschikken om dergelijk 'voorverpakt nieuws' te produceren, wordt meestal gesteld dat veel andere bronnen zoals gewone burgers en ngo's als bron verder op de achtergrond raken. Deze vaststelling heeft echter enige nuances. Sinds de jaren 1990 zijn veel ngo's uitgegroeid tot professionele organisaties die over voldoende middelen beschikken om hun pr-activiteiten te optimaliseren. Desondanks slagen ze er nog niet altijd in om in gelijke mate de nodige autoriteit - als betrouwbare nieuwsbron - te verwerven die noodzakelijk is om een meer evenwichtige nieuwstoegang te verwezenlijken. Verder heeft de komst van digitale technologieën en sociale media er bovendien voor gezorgd dat vandaag meer actoren op een goedkope manier het nieuws kunnen halen. Zo kunnen niet alleen professionele journalisten maar ook bloggers, burgerjournalisten en alternatieve media als actieve nieuwsverzamelaars en -verspreiders fungeren. De digitalisering van het medialandschap heeft vanuit dit perspectief ook tot een decentralisering geleid.

Deze Nieuwsmonitor onderzoekt het gebruik van bronnen in het nieuws, meer specifiek in de buitenlandberichtgeving. Doen journalisten vaak een beroep op nieuwsagentschappen? In hoeverre baseren ze zich op nieuws uit andere media? Worden sociale media steeds meer als nieuwsbron gebruikt? Vermelden journalisten altijd hun bronnen? De resultaten uit deze Nieuwsmonitor steunen op een kwantitatief onderzoek naar het bronnengebruik bij buitenlandberichtgeving in de Vlaamse nieuwsmedia. Eerst schetsen we een beeld van het bronnengebruik van Vlaamse journalisten in 2013 gebaseerd op de gegevens uit de vijfjaarlijkse journalistenenquête die peilt naar het globale profiel van de Vlaamse beroepsjournalist. In tweede instantie onderzoeken we aan de hand van een vergelijkende studie in welke mate persberichten over humanitaire hulpverlening van enerzijds Artsen Zonder Grenzen en het Consortium 1212 en anderzijds van het ministerie van Buitenlandse Zaken en de Europese Commissie opgenomen worden door vier grote Vlaamse kranten. De achterliggende vraag daarbij is of ngo's in onze huidige geglobaliseerde informatiemaatschappij reeds over de nodige autoriteit beschikken om op evenveel nieuwsaandacht te kunnen rekenen als overheidsinstanties die al langer een aura van betrouwbare nieuwsbron hebben alsook een sterke toegang tot het nieuws. Zonder daarbij een waardeoordeel over beide groepen van bronnen uit te spreken, wensen we na te gaan of alle stemmen in een democratische samenleving een evenwaardige kans hebben om gehoord te worden in het debat.

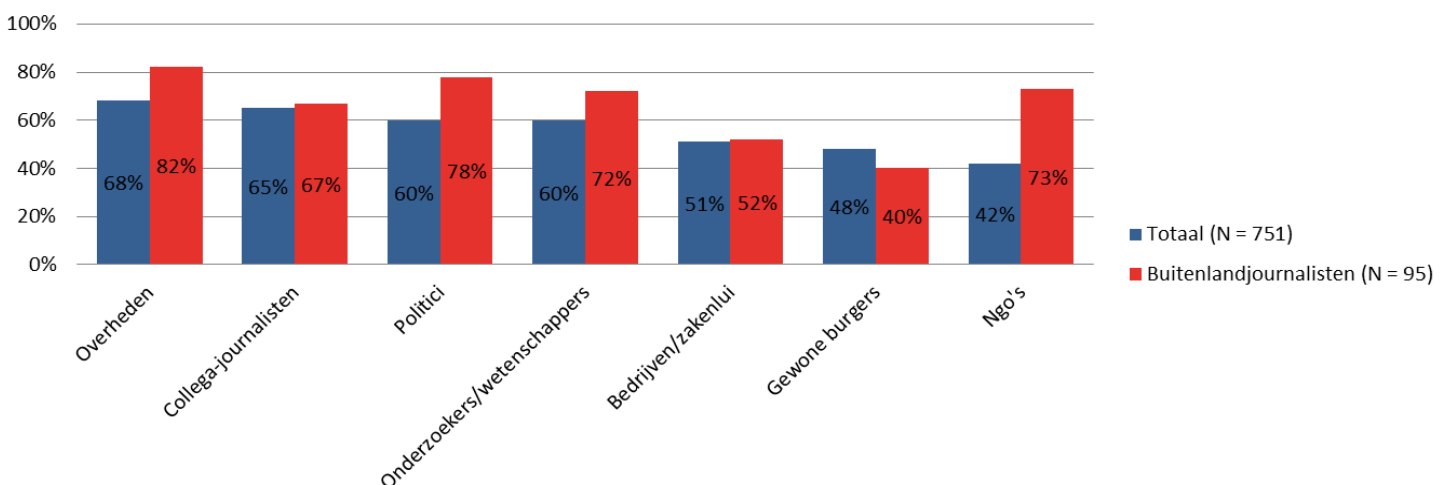
Werkomstandigheden en bronnengebruik

In welke mate vinden journalisten dat de nadruk op kostenefficiëntie en de stijgende werkdruk die hiermee gepaard gaat een invloed hebben op het bronnengebruik in het nieuws? Wanneer we de resultaten van de journalistensurvey in 2008 en 2013 vergelijken, kunnen we vaststellen dat de Vlaamse journalisten zich almaar vaker zorgen maken over de stijgende werkdruk. Zo zegt 39% van de journalisten in 2013 (zeer) ontevreden te zijn over de werkdruk op de redactie ten opzichte van 32% in 2008. Het journalistieke nieuwsproces blijkt zich bovendien vooral af te spelen tussen de vier muren van de redactie. Er zijn bijgevolg weinig journalisten die de gelegenheid krijgen om het veld in te trekken: minder dan helft (47%) van de respondenten geeft aan regelmatig veldwerk te kunnen verrichten. In 2008 lag dit percentage nog op 57%. De data uit de bevraging tonen eveneens aan dat journalisten vinden dat er slechts weinig tijd overblijft om informatie te controleren en te analyseren. Slechts 13% van de journalisten plaatst de controle en analyse van informatie in hun top drie van belangrijkste journalistieke dagtaken.

Welke bronnen zijn voor journalisten de belangrijkste? Uit Grafiek 1 blijkt dat Vlaamse beroepsjournalisten veel belang hechten aan overheden (68%), collega-journalisten (65%), politici (60%) en onderzoekers (60%). Hoewel andere actoren in de rangorde van belangrijke nieuwsbronnen niet kunnen opboksen tegen deze meer gevestigde bronnen, schat toch 48% van de journalisten gewone burgers in als een belangrijke nieuwsbron. Ngo's (42%) scoren iets minder goed. Als we enkel rekening houden met de buitenlandjournalisten, vermeldt 73% van hen ngo's wel als (zeer) belangrijke nieuwsbron. Voor de buitenlandjournalisten lijken de eerder aangehaalde gevestigde bronnen ook een belangrijker rol te spelen, terwijl gewone burgers - in verhouding - voor minder buitenlandjournalisten (40%) belangrijke nieuwsbronnen zijn.

Het feit dat buitenlandjournalisten bijna alle types bronnen een belangrijker rol toeschrijven, zou mogelijk het gevolg kunnen zijn van een grotere nadruk op kostenefficiëntie. Zo zijn buitenlandjournalisten soms in grotere mate aangewezen op de informatie van hun bronnen. Omwille van de geografische afstand tussen hen en de plaats waar de nieuwsgebeurtenis zich afspeelt kunnen ze niet met hun eigen ogen controleren wat zich ter plaatse heeft afgespeeld. Omdat er voldoende nieuws moet worden geproduceerd in zo weinig mogelijk tijd met zo weinig mogelijk middelen, zijn er dan ook maar weinig buitenlandredacties die kunnen steunen op een eigen internationale nieuwsgaring door correspondenten in het buitenland.

Grafiek 1: (Zeer) belangrijke bronnen voor Vlaamse beroepsjournalisten in 2013 (N = 751)

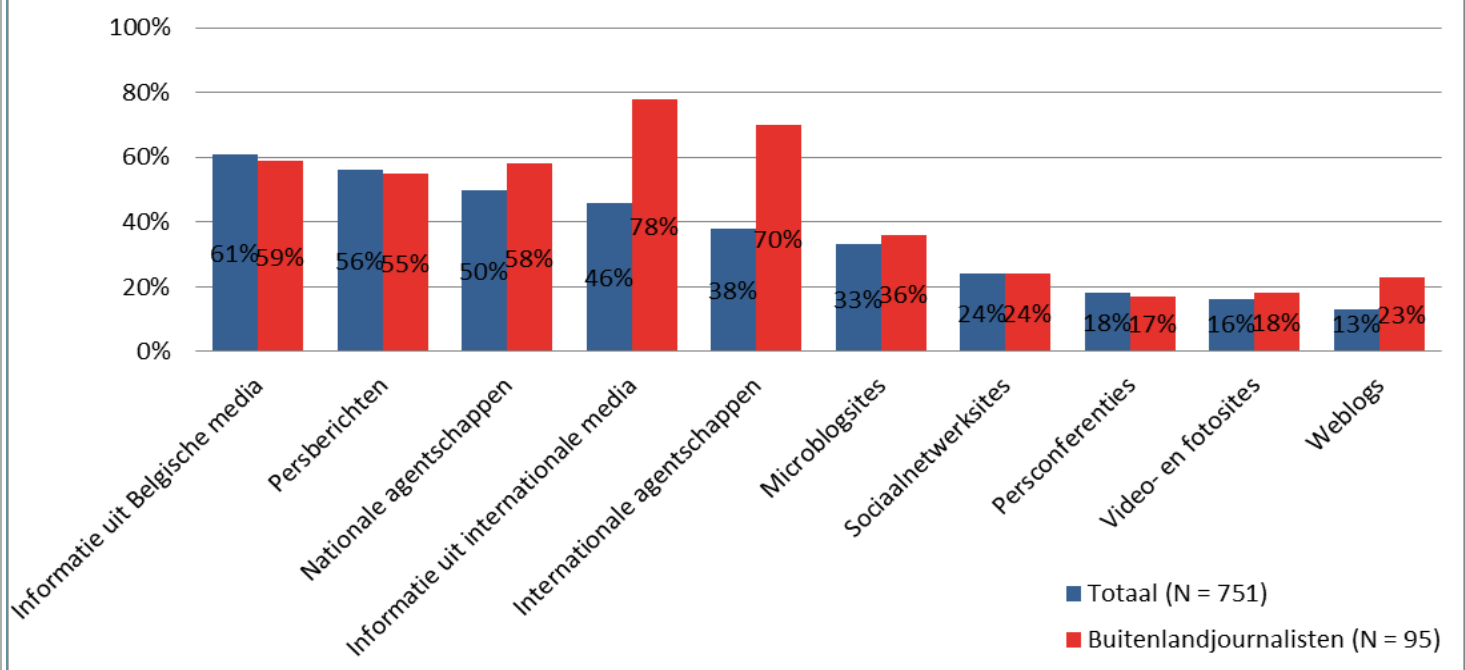


Rol van aangeleverde informatie en sociale media

Maken journalisten voor hun nieuwsgaring meer gebruik van aangeleverde informatie van journalistieke en niet-journalistieke oorsprong? Grafiek 2 toont dat journalisten zich vaak laten leiden door overwegingen in termen van tijdefficiëntie wat het gebruik van informatiekanaalen betreft: 61% van de Vlaamse beroepsjournalisten geeft aan dagelijks informatie te gebruiken uit nationale media. Ook telexen van nationale (50%) en internationale nieuwsagentschappen (38%) worden veel geraadpleegd. Vooral buitenlandjournalisten doen veelvuldig een beroep op de aangeleverde berichten van nationale en internationale nieuwsagentschappen (respectievelijk 58% en 70%).

Meer dan de helft (56%) van de bevraagde beroepsjournalisten maakt daarnaast dagelijks gebruik van persberichten. Slechts een beperkt aantal journalisten (18%) steunt daarentegen op de informatie die aangeleverd wordt tijdens persconferenties. Tijdseconomisch gezien zijn deze minder interessant omdat de verplaatsing naar en het bijwonen van een persconferentie gemiddeld veel tijd vergt. Het bijwonen van persconferenties is daarenboven niet altijd even noodzakelijk doordat er vaak persberichten beschikbaar zijn. In vergelijking met 2008 is het dagelijkse gebruik van persberichten, persconferenties en nieuwsagentschappen als informatiekanaal ongeveer gelijk gebleven. De klachten over een toegenomen werkdruk lijken dus niet gepaard te gaan met een toenemend gebruik van deze kanalen.

Grafiek 2: Dagelijks geraadpleegde informatiekanaalen door Vlaamse beroepsjournalisten in 2013 (N = 751)

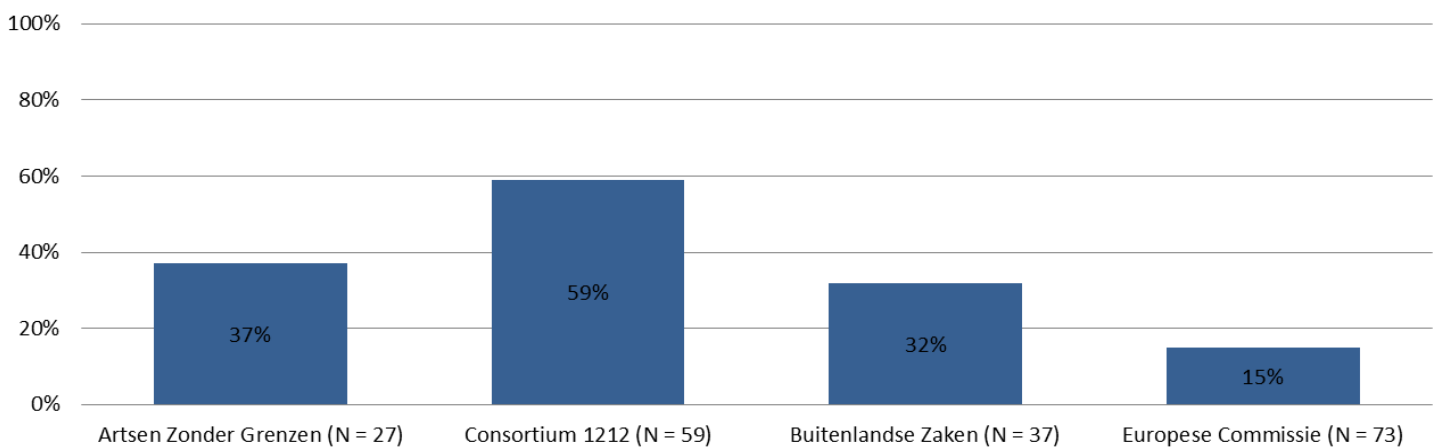


Gaan we naar een netwerkjournalistiek waarbij journalisten door middel van sociale netwerken steeds meer buitenlands nieuws brengen vanuit de redactie? In vergelijking met 2008, waar het gebruik van sociale media eerder beperkt bleef, toont de journalistensurvey in 2013 aan dat het gebruik van sociale media als journalistieke bron duidelijk in de lift zit. Vlaamse journalisten worden zich stilaan bewust van de toegenomen mogelijkheden die online netwerken kunnen bieden bij de nieuwsgaring. Vooral buitenlandjournalisten maken regelmatig gebruik van microblogsites zoals Twitter (36%) en weblogs (23%). Ondanks de groeiende aandacht voor sociale media als journalistieke bron, moeten we vaststellen dat de meerderheid van de buitenlandjournalisten deze internettoepassingen nog niet ten volle heeft opgenomen in de dagelijkse nieuwsroutines. In de praktijk worden sociale media vooral gebruikt als nieuwsbron wanneer er zich een nieuwswaardige gebeurtenis voordoet waarbij geen andere bronnen voorhanden zijn. We denken hier bijvoorbeeld aan de Arabische Lente waar Twitter en andere sociale mediaplatformen soms de enige bruikbare informatiebron vormden over de protesten.

Case: Overheidsinstanties versus ngo's

Wanneer het gaat om humanitaire steun bij noodsituaties, doen de Vlaamse krantenjournalisten dan meer een beroep op persberichten van nationale en internationale overheidsinstanties, of op persberichten van ngo's? Zoals eerder aangegeven beschikken ngo's als nieuwsbron in toenemende mate over de middelen om op grote schaal informatiesubsidies te produceren. Hebben ze echter ook reeds de nodige autoriteit om op evenveel nieuwsaandacht te kunnen rekenen als een gevestigde bron zoals overheidsinstanties? Aan de hand van een vergelijkende studie bestuderen we het aandeel overgenomen informatie uit de persberichten van twee overheidsinstanties (het Belgisch ministerie van Buitenlandse Zaken en de Europese Commissie) en twee grote ngo's (Artsen Zonder Grenzen en Consortium 1212) uit 2011. In overeenstemming met een steeds groter wordende groep onderzoekers die stelt dat ngo's hun aanwezigheid als nieuwsbron geprofessionaliseerd hebben, blijkt dat Vlaamse kranten eerder geneigd zijn een beroep te doen op de persberichten van deze ngo's dan op deze van de overheidsinstanties wanneer het gaat om humanitaire hulpverlening (zie Grafiek 3). Het Consortium 1212 (59%) blijkt het meest succesvol te zijn in het verwerven van nieuwstoegang via persberichten. De tweede plaats gaat naar Artsen Zonder Grenzen waarvan 37% van de opgestelde persberichten werd overgenomen. Van het Belgisch Ministerie van Buitenlandse zaken werd minder dan een derde (32%) van de verspreide persberichten opgenomen in de krant, terwijl slechts 15% van de berichten die opgesteld werden door de Europese Commissie in het nieuws kwamen.

Grafiek 3: Aandeel overgenomen persberichten van overheid en ngo's in 2011 (N = 196)



Hoewel deze resultaten een bijzonder positief beeld lijken te schetsen van de invloed van deze ngo's op de nieuwsberichtgeving, moeten we de cijfers enigszins nuanceren. Het veld van ngo's is immers te divers om deze conclusie te veralgemenen. Zo gaat het hier om twee erg bekende niet-gouvernementele organisaties die over voldoende financiële middelen beschikken en die – zoals uit de studie blijkt - een goed contact onderhouden met de pers. We kunnen bijgevolg veronderstellen dat er ook andere ngo's zijn die zich in een minder gunstige positie bevinden, en die het moeilijker zullen hebben om toegang te krijgen tot het nieuws. Bovendien hebben de onderzochte actoren uiteraard een andere finaliteit betreffende hun communicatie over internationale hulpverlening. Zo treedt Artsen Zonder Grenzen vooral op als een news source organization die op regelmatige tijdstippen media packages verschaft aan journalisten, terwijl het Consortium 1212 meer gericht is op tijdelijke mobilisatie en fondsenwerving tijdens crisismomenten zoals in 2011 de droogte in de Hoorn van Afrika. De twee overheidsinstanties brengen daarentegen meer feitelijk nieuws over de hulpverlening en focussen vooral op de financiële omvang van hun bijdrage aan humanitaire noodhulp. Dit lijkt de journalisten dan ook minder aan te spreken dan ngo-expertise (Artsen Zonder Grenzen) of fondsenwerving (Consortium 1212).

Eigen nieuwsgaring en brontransparantie

Als we de nieuwsberichten naast de oorspronkelijke persberichten plaatsen, merken we dat slechts een beperkt deel letterlijk of geparafraseerd werd overgenomen. In drie kwart van de gevallen worden de persberichten van de vier organisaties aangevuld met extra feiten en reacties. Vlaamse (buitenland)journalisten nemen persberichten bijgevolg niet zomaar ongewijzigd over, maar gebruiken deze eerder als aanzet tot of ter aanvulling van hun eigen nieuwsberichten. Dit is een belangrijke nuance in het internationale debat rond de huidige kwaliteit van journalistiek waar doembeelden van kant-en-klare 'knip- en plakjournalistiek' als dominante praktijk schering en inslag zijn.

Anderzijds toont de studie wel aan dat Vlaamse journalisten weinig transparant zijn over het gebruik van persberichten. In 46 van de 56 artikels (82%) laat de journalist het na te verwijzen naar de oorspronkelijke informatiebron en wordt het nieuwsbericht dus voorgesteld als het product van eigen journalistieke nieuwsgaring. Zes artikels verwijzen vaag naar de betrokken organisatie als informatiebron, maar slechts vier artikels vermelden expliciet het gebruik van de persberichten. Drie van deze vier artikels vermelden het nationale nieuwsagentschap Belga als auteur. Zeven andere artikels die Belga als auteur aanduiden, bevatten echter geen verwijzing naar het persbericht. Deze laatste bevindingen kunnen erop wijzen dat er ook veel persberichten zijn die indirect in het nieuws terecht komen via nieuwsagentschappen, waardoor journalisten bewust en onbewust meer gebruik maken van persberichten dan men kan opmaken uit de berichtgeving zelf.

Besluit

Algemeen kunnen we concluderen dat journalisten de gevestigde bronnen zoals politici en overheden een belangrijke stem toekennen in de Vlaamse (buitenland)berichtgeving, maar dat ook andere bronnen zoals burgers en ngo's regelmatig aan bod komen in het nieuws. Ondanks de toenemende ontevredenheid onder de journalisten over de werkdruk en het uitgebreide journalistieke takenpakket, stellen we daarenboven vast dat de journalistieke professie niet is gedegradeerd tot een versimpeld knip-en-plakwerk. Journalisten verschaffen ook zelf extra informatie wanneer ze een persbericht gebruiken als informatiebron. De opname van nieuwe nieuwsgaringspraktijken via sociale media is daarentegen voorlopig nog eerder beperkt.

Desondanks laten sommige nieuwsmedia het na om hun bronnen consequent te vermelden. Door deze inconsistente bronvermelding in de Vlaamse nieuwsmedia heeft het publiek weinig zicht op de herkomst van het nieuws en kan de nieuwsconsument moeilijk inschatten welke belangen er gemoeid zijn bij het verspreiden van de informatie. In een volgende fase van dit onderzoek willen we aan de hand van diepte-interviews een meer genuanceerd en verfijnd beeld krijgen van het bronnengebruik in en door de Vlaamse nieuwsmedia. Het is in deze context dan ook positief te noemen dat de Vlaamse uitgevers, met steun van de Vlaamse overheid, meer inzetten op journalistieke transparantie door het ondertekenen van een charter in verband met het correct overnemen van elkaars nieuwsberichten.

Samenvatting

- Vlaamse journalisten wijzen op verhoogde werkdruk en geven aan dat er minder tijd overblijft voor het controleren van informatie.
- Gevestigde bronnen zoals politici, overheidsorganisaties, zakenlui en allerlei experts worden door de Vlaamse beroepsjournalist belangrijker geacht dan andere bronnen zoals gewone burgers en ngo's. Buitenlandjournalisten vinden ngo's duidelijk belangrijker dan andere journalisten.
- Het gebruik van sociale media als journalistieke nieuwsbron zit ten opzichte van 2008 duidelijk in de lift, maar maakt voorlopig nog geen vast deel uit van de dagelijkse nieuwsroutines.
- Uit een vergelijkende studie met twee overheidsinstanties (het Ministerie voor Buitenlandse Zaken en de Europese Commissie) en twee ngo's (Artsen Zonder Grenzen en Consortium 1212) blijkt dat persberichten van ngo's vaker het nieuws halen dan persberichten van overheidsinstanties wanneer het gaat over humanitaire onderwerpen of noodsituaties.
- Drie op vier overgenomen persberichten die afkomstig zijn van deze bronnen werden aangevuld met nieuwe journalistieke informatie. Dit is een belangrijke nuance in het debat over de kwaliteit van journalistiek waarbij vaak verwezen wordt naar de journalist als passief doorgeefluik van eenzijdige informatie.
- Meer dan acht op de tien persberichten van deze ngo's en overheidsinstellingen worden echter zonder bronvermelding overgenomen, wat vragen oproept over de brontransparantie in de Vlaamse nieuwsmedia.

Het uitgebreide rapport van dit onderzoek kunt u terugvinden op de [website van het steunpunt Media](#).

Contact

Wenst u meer informatie over het steunpunt Media of de Nieuwsmonitor, neem contact op met Julie De Smedt, projectcoördinator van het steunpunt Media.

E-mail	Julie.desmedt@uantwerpen.be	Website	www.steunpuntmedia.be
Telefoon	03 265 57 60	Twitter	@steunpunt_Media
GSM	0494 89 79 83		